GCCR
Global Conference on Contemporary Research

GLOBAL CONFERENCE ON CONTEMPORARY RESEARCH

CONFERENCE THEME:

SUSTAINABLE FUTURES:
INNOVATION, DIGITAL TRANSFORMATION AND GLOBAL COLLABORATION THROUGH CONTEMPORARY RESEARCH

INNOVATION | DIGITAL TRANSFORMATION | GLOBAL COLLABORATION | SUSTAINABLE FUTURES

JOURNAL

PEER-REVIEWED PROCEEDINGS

NOVEMBER 2026

TORONTO, CANADA

gccr.academy

“O‘ZBEK TILI VA YANGI ALIFBO: QARDOSHLIKNI BIRLASHTIRGAN HARFLAR”

Fayzildinova Rushana Xabibullo qizi
Namangan Davlat Universiteti. Yo‘nalish:
Filologiya va tillarni o‘qitish (o‘zbek tili)
Abduraxmanov Shavkatjon Ashurovich,
filologiya fanlari nomzodi, dotsent
Rushanafayzildinova26@gmail.com
https://doi.org/10.5281/zenodo.24113510

Annotasiya: Ushbu maqolada o‘zbek tili va yangi alifboning shakllanishi, rivojlanishi hamda uning turkiy xalqlar o‘rtasidagi qardoshlik aloqalarini mustahkamlashdagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, yangi alifboning til taraqqiyoti, yozuv madaniyati va milliy o‘zlikni anglash jarayonidagi o‘rni tahlil qilinadi. O‘zbek alifbosining boshqa turkiy xalqlar alifbolari bilan mushtarak jihatlari, umumiy harflar va tovushlar orqali yuzaga keladigan til yaqinligi hamda madaniy hamkorlik masalalariga alohida e’tibor qaratiladi. Maqolada yagona yozuv tamoyillari turkiy xalqlar o‘rtasidagi ma’naviy birlik va o‘zaro anglashuvni kuchaytiruvchi muhim omil sifatida baholanadi.

Tayanch so‘zlar: o‘zbek tili, yangi alifbo, turkiy xalqlar, qardoshlik, umumiy harflar, yozuv madaniyati, til birligi, milliy o‘zlik.

«УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК И НОВЫЙ АЛФАВИТ: БУКВЫ, ОБЪЕДИНЯЮЩИЕ БРАТСТВО»

Файзилдинова Рушана Хабибулло кизи
Наманганский государственный университет
Направление: Филология и преподавание языков (узбекский язык)
Абдурахманов Шавкатжон Ашурович,
кандидат филологических наук, доцент
Электронная почта: Rushanafayzildinova26@gmail.com

Аннотация. В данной статье рассматриваются становление и развитие узбекского языка и нового алфавита, а также их значение в укреплении братских связей между тюркскими народами. Анализируется роль нового алфавита в развитии языка, письменной культуры и формировании национального самосознания. Особое внимание уделяется общим чертам узбекского алфавита с алфавитами других тюркских народов, языковой близости, проявляющейся через общие буквы и звуки, а также вопросам культурного сотрудничества. Единые принципы письменности рассматриваются как важный фактор укрепления духовного единства и взаимопонимания между тюркскими народами.

Ключевые слова: узбекский язык, новый алфавит, тюркские народы, братство, общие буквы, культура письменности, языковое единство, национальное самосознание..

“THE UZBEK LANGUAGE AND THE NEW ALPHABET: LETTERS THAT UNITE BROTHERHOOD”

Fayzildinova Rushana Khabibullo qizi
Namangan State University Field of Study:
Philology and Language Teaching (Uzbek Language)
Abdurakhmanov Shavkatjon Ashurovich,
Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Email: Rushanafayzildinova26@gmail.com

Abstract: This article explores the formation and development of the Uzbek language and the new alphabet, as well as their significance in strengthening fraternal ties among Turkic peoples. It analyzes the role of the new alphabet in language development, writing culture, and the formation of national identity. Particular attention is paid to the common features of the Uzbek alphabet and the alphabets of other Turkic peoples, linguistic similarities reflected in shared letters and sounds, and opportunities for cultural cooperation. The principles of a common writing system are considered an important factor in strengthening spiritual unity and mutual understanding among Turkic peoples.

Key words: Uzbek language, new alphabet, Turkic peoples, brotherhood, common letters, writing culture, linguistic unity, national identity.

Kirish. Til – har bir millatning ma’naviy qiyofasi, tarixiy xotirasi va milliy o‘zligini namoyon etuvchi eng muhim boyliklardan biridir. U nafaqat insonlar o‘rtasidagi aloqa vositasi, balki xalqning asrlar davomida shakllangan madaniyati, urf-odatlari, qadriyatlari va dunyoqarashini o‘zida mujassam etgan bebaho merosdir. Shu jihatdan o‘zbek tili ham boy tarixiy ildizlarga, betakror ifoda imkoniyatlariga hamda chuqur ma’naviy ahamiyatga ega bo‘lgan tillardan biri hisoblanadi. O‘zbek tilining rivojlanish tarixi, uning yozuv tizimi va alifbosidagi o‘zgarishlar xalqimizning ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayoti bilan chambarchas bog‘liqdir. Bugungi kunda lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini takomillashtirish, uning imloviy me’yorlarini mustahkamlash va zamonaviy talablar asosida rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Chunki alifbo – bu shunchaki harflar majmuasi emas, balki millatning ilm-fan, ta’lim, axborot almashinuvi va xalqaro muloqotdagi imkoniyatlarini belgilovchi muhim vositadir. Mazkur mavzuning dolzarbligi, avvalo, o‘zbek tilining boshqa turkiy tillar bilan tarixiy va lingvistik jihatdan yaqinligida namoyon bo‘ladi. O‘zbek, qozoq, qirg‘iz, turk, ozarbayjon, turkman va boshqa turkiy xalqlar tillari umumiy tarixiy ildizlarga ega. Ularning lug‘at boyligi, grammatik qurilishi, tovush tizimi va ayrim yozuv xususiyatlarida o‘zaro mushtaraklik mavjud. Shu sababli alifbodagi umumiylik va o‘xshashliklarni o‘rganish turkiy xalqlar o‘rtasidagi til, madaniyat va ma’naviy aloqalarni yanada mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ayniqsa, turkiy davlatlar o‘rtasida hamkorlik aloqalari kengayib borayotgan hozirgi davrda umumiy alifbo masalasi alohida ahamiyat kasb etmoqda. Yozuvdagi mushtaraklik xalqlarning bir-birini tushunishi, ilmiy va badiiy adabiyotlar almashinuvi, ta’lim sohasidagi hamkorlik hamda umumiy madaniy merosni o‘rganish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu jarayonda harflar oddiy grafik belgilar sifatida emas, balki xalqlarni birlashtiruvchi ma’naviy ko‘prik sifatida namoyon bo‘ladi.

Asosiy qism. O‘zbek tili turkiy tillar oilasining qarluq guruhiga mansub bo‘lib, uzoq tarixiy taraqqiyot jarayonida o‘zining boy lug‘at tarkibi, grammatik qurilishi va o‘ziga xos fonetik xususiyatlarini shakllantirgan. Tilimizning bugungi holatga kelishida turli tarixiy davrlar, ijtimoiy-siyosiy jarayonlar va yozuv tizimlarining almashinuvi muhim o‘rin tutadi. O‘zbek xalqi tarix davomida bir necha yozuv tizimlaridan foydalangan. Jumladan, qadimgi turkiy yozuvlar, arab yozuvi, lotin va kirill alifbolari o‘zbek yozuvi tarixining muhim bosqichlarini tashkil etadi.

XX asr boshlarida jadid ma’rifatparvarlari tomonidan til va yozuv masalalariga alohida e’tibor qaratildi. Ular xalqning savodxonligini oshirish, ta’lim tizimini rivojlantirish va milliy ma’rifatni yuksaltirishda yozuvning ahamiyatini chuqur anglaganlar. 1929-yilda lotin yozuviga o‘tilishi, 1940-yilda esa kirill yozuvining joriy etilishi o‘zbek yozuvi tarixidagi muhim o‘zgarishlar bo‘ldi.

O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, milliy til va yozuv masalasi davlat siyosatining muhim yo‘nalishlaridan biriga aylandi. 1993-yil 2-sentabrda lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risidagi qonun qabul qilindi. Keyinchalik 1995-yil 6-mayda ushbu alifboga tegishli o‘zgartirishlar kiritildi. Bu jarayon o‘zbek tilining zamonaviy taraqqiyoti, xalqaro axborot makoniga integratsiyalashuvi va milliy yozuv an’analarini rivojlantirish yo‘lidagi muhim qadam bo‘ldi.

Bugungi kunda o‘zbek lotin alifbosini takomillashtirish, uning amaliy qo‘llanishini kengaytirish, imlo qoidalarini izchil o‘rgatish masalalari dolzarbligicha qolmoqda. Zero, alifboning mukammalligi ta’lim sifati, savodxonlik darajasi va yozma nutq madaniyatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi.

Turkiy xalqlarni birlashtirib turuvchi eng muhim omillardan biri ularning umumiy til ildizlari va tarixiy-madaniy yaqinligidir. O‘zbek, qozoq, qirg‘iz, turk, ozarbayjon va turkman tillari turkiy tillar oilasiga mansub bo‘lib, ular o‘rtasida ko‘plab o‘xshashliklar mavjud. Ushbu o‘xshashliklar nafaqat so‘z boyligi va grammatik qurilishda, balki tovush tizimi va yozuv xususiyatlarida ham namoyon bo‘ladi.

Masalan, turkiy tillarda uchraydigan ayrim umumiy undosh tovushlar – b, d, k, m, n, r, s, t kabi tovushlar ko‘plab turkiy xalqlar alifbolarida o‘z aksini topgan. Shuningdek, ayrim tillarda maxsus tovushlarni ifodalash uchun qo‘shimcha harf va diakritik belgilardan foydalaniladi. Bu holat har bir tilning foBugungi globallashuv davrida turkiy xalqlar o‘rtasidagi siyosiy, iqtisodiy, ilmiy va madaniy hamkorlik tobora kengayib bormoqda. Bunday sharoitda umumiy tarixiy ildizlarga ega xalqlarning yozuv va til masalalarida hamkorlik qilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, turkiy davlatlar o‘rtasida umumiy alifbo masalasining muhokama qilinishi bu boradagi muhim qadamlardan biridir.

2024-yil 9–11-sentabr kunlari Bokuda Turkiy davlatlar tashkilotiga a’zo mamlakatlarning til va alifbo masalalari bo‘yicha mutaxassislari ishtirokida Turkiy dunyo umumiy alifbosi komissiyasining yig‘ilishi bo‘lib o‘tdi. Mazkur yig‘ilishda 34 harfdan iborat umumiy turkiy alifbo loyihasi bo‘yicha kelishuvga erishildi. Ushbu tashabbus turkiy tillarning fonetik xususiyatlarini hisobga olgan holda, ular o‘rtasidagi yozuv mushtarakligini rivojlantirishga qaratilgan.

Umumiy turkiy alifbo g‘oyasining ahamiyati, avvalo, turkiy xalqlar o‘rtasida o‘zaro tushunishni yengillashtirish, ilmiy va madaniy axborot almashinuvini rivojlantirish hamda umumiy tarixiy merosni kengroq o‘rganish imkoniyatlarini yaratishida namoyon bo‘ladi. Masalan, bir turkiy xalq vakilining boshqa turkiy xalq tilidagi matnlarni o‘qishi va tushunishi umumiy yozuv tamoyillari asosida osonlashishi mumkin.

Shu bilan birga, umumiy alifbo barcha turkiy davlatlarda mavjud milliy alifbolarni bir vaqtning o‘zida almashtirish degani emas. Bu, avvalo, hamkorlik, ilmiy muvofiqlashtirish va o‘zaro yaqinlikni kuchaytirishga qaratilgan tashabbusdir. Har bir xalq o‘z tilining fonetik, grammatik va tarixiy xususiyatlarini saqlab qolgan holda umumiy yozuv tamoyillaridan foydalanish imkoniyatiga ega bo‘lishi kerak.

Adabiyotlar sharhi: O‘zbek tili, uning tarixiy taraqqiyoti, alifbo islohotlari va turkiy tillar o‘rtasidagi mushtaraklik masalalari ko‘plab tilshunos olimlarning ilmiy tadqiqotlarida o‘z aksini topgan. Mazkur mavzuni yoritishda o‘zbek tilining tarixiy shakllanishi, fonetik va

leksik xususiyatlari, yozuv tizimining rivojlanishi hamda turkiy xalqlarning umumiy til ildizlariga oid ilmiy manbalar muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbek tilshunosligida tilning tarixiy taraqqiyoti va grammatik xususiyatlarini o‘rganishda A. N. Kononovning tadqiqotlari alohida ahamiyatga ega. Olimning o‘zbek tilining grammatik qurilishiga bag‘ishlangan asarlarida tilning fonetik, morfologik va sintaktik xususiyatlari ilmiy jihatdan tahlil qilingan. Ushbu tadqiqotlar o‘zbek tilining turkiy tillar tizimidagi o‘rnini anglash uchun muhim manbalardan hisoblanadi.

Shuningdek, N. A. Baskakovning turkiy tillarning tasnifi va tarixiy taraqqiyotiga bag‘ishlangan ilmiy ishlari turkiy xalqlar tillari o‘rtasidagi qarindoshlik munosabatlarini o‘rganishda muhim nazariy ahamiyatga ega. Uning tadqiqotlarida turkiy tillarning umumiy ildizlari, fonetik va grammatik o‘xshashliklari hamda farqli jihatlari yoritilgan.

O‘zbek tilining hozirgi imlo me’yorlari va yozuv tizimini o‘rganishda 1993-yil 2-sentabrda qabul qilingan lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risidagi qonun hamda 1995-yil 6-maydagi unga kiritilgan o‘zgartirishlar muhim huquqiy manba hisoblanadi. Mazkur hujjatlar mustaqillik davrida o‘zbek yozuvining rivojlanishi va takomillashuviga asos bo‘ldi.

Bundan tashqari, 2024-yil sentabr oyida Bokuda Turkiy dunyo umumiy alifbosi komissiyasi tomonidan ilgari surilgan 34 harfli umumiy turkiy alifbo loyihasi mavzuning zamonaviy ilmiy va amaliy ahamiyatini yanada oshiradi. Ushbu tashabbus turkiy xalqlar o‘rtasida yozuv mushtarakligini rivojlantirish, ilmiy-madaniy aloqalarni mustahkamlash va o‘zaro anglashuv imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o‘zbek tili va yangi alifbo masalasi nafaqat tilshunoslik, balki milliy o‘zlik, tarixiy xotira va turkiy xalqlar o‘rtasidagi ma’naviy birlik nuqtayi nazaridan ham muhim ahamiyatga ega. Til har bir xalqning bebaho boyligi bo‘lsa, alifbo ana shu boylikni avloddan avlodga yetkazuvchi asosiy vositalardan biridir.

Maqolada olib borilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, o‘zbek alifbosining tarixiy taraqqiyoti xalqimizning ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayoti bilan chambarchas bog‘liq. Lotin

yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosining joriy etilishi esa milliy yozuv tizimini rivojlantirish, ta’lim jarayonini takomillashtirish va xalqaro axborot makoniga integratsiyalashish yo‘lidagi muhim qadamlardan biri bo‘ldi.

Turkiy xalqlar alifbolaridagi umumiy harflar, fonetik o‘xshashliklar va mushtarak so‘zlar ularning tarixiy ildizlari bir ekanligini namoyon etadi. Ayniqsa, 2024-yilda Bokuda 34 harfdan iborat Umumiy turkiy alifbo loyihasi bo‘yicha kelishuvga erishilgani turkiy xalqlar o‘rtasidagi hamkorlikni yangi bosqichga olib chiqish uchun muhim imkoniyat yaratdi. Mazkur tashabbus xalqlar o‘rtasida o‘zaro anglashuvni kuchaytirish, ilmiy va madaniy aloqalarni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, o‘zbek alifbosini takomillashtirishda milliy tilimizning fonetik xususiyatlari, tarixiy shakllanishi va amaliy ehtiyojlarini hisobga olish zarur. Alifbo islohoti izchil ilmiy tadqiqotlar, mutaxassislar fikri va keng jamoatchilik muhokamasi asosida amalga oshirilishi lozim.

Adabiyotlar:

1. O‘zbekiston Respublikasining 1993-yil 2-sentabrdagi 931-XII-sonli «Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida»gi Qonuni.

2. O‘zbekiston Respublikasining 1995-yil 6-maydagi 71-I-sonli «Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosini joriy etish to‘g‘risida»gi Qonuniga o‘zgartirishlar kiritish haqidagi Qonuni.

3. Kononov A. N. *Грамматика современного узбекского литературного языка*. – Москва – Ленинград, 1960.

4. Baskakov N. A. *Введение в изучение тюркских языков*. – Москва: Высшая школа, 1962.

5. Nurmonov A., Sobirov A. *Hozirgi o‘zbek adabiy tili*. – Toshkent.

6. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 10-fevraldagi 61-sonli «Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosiga bosqichma-bosqich to‘liq o‘tishni ta’minlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi qarori.